

**АКАДЕМИЯ ЗА МУЗИКАЛНО, ТАНЦОВО И ИЗОБРАЗИТЕЛНО
ИЗКУСТВО - гр. Пловдив**

Факултет „ Музикален фолклор и хореография“

Катедра „ Хореография“

ас. Георги Светославов Трифонов

„ПРЕТВОРЯВАНЕТО НА НАРОДНАТА НОСИЯ В СЦЕНИЧЕН КОСТЮМ“

АВТОРЕФЕРАТ

На Дисертационен труд за присъждане на образователна и
научна степен „ Доктор“

Научен ръководител:
акад. проф. Николай Стойков

Пловдив

2015

Докторанта е зачислен в докторантура на самостоятелна подготовка по шифър 8.1, към Катедра „Хореография“ за периода от .....20.....г. до .....20..... г.

Дисертационния труд е обсъден и предложен за защита на заседание на Катедра „Хореография“ към АМТИИ – Пловдив на .....

Дисертационния труд се състои от увод, три глави, използвана литература (библиография). Текстът е в обем 164 стр. Използваната литература съдържа 23 литературни заглавия. В изданието са включени 92 бр. цветни авторски илюстрации и 16 бр. черно бели, както и 4 бр. цветни интернет източника (снимки).

Защитата на дисертационния труд ще се състои на .....от .....ч.,в.....

на открито заседание на научно жури в състав:

Проф. Николай Стойков

Проф. Здравко Маринов

Доц. д-р. Желка Табакова

Доц. д-р. Ангел Янков

Доц. Елена Кантарева-Дечева

Дисертационния труд е на разположение в библиотеката на АМТИИ,

гр. Пловдив

УВОД

Специалността „Дизайн на облеклото“ е създадена да удовлетвори нуждите на всички останали звена във вузовете по изкуствата. Във връзка с творческите изяви на музикалните и танцовите катедри възникна нужда от създаването на звено и в АМТИИ. То се организира изключително с проектиране и изпълнение на костюмите на формациите, представящи продукцията на Академията пред публика. При подобен тип изяви е наложително високо художествено ниво на костюмите, създадени от младите дизайнери. Магистрите от специалност „Костюм и мода“ и бакалаврите от специалност „Дизайн на облеклото“ се обучават по програми, съобразени с програмите за обучение на музикалните и танцови катедри. Това дава възможност на младите творци да общуват пряко с колегите си от другите специалности и им помага в цялостното израстване като професионалисти.

Високият професионализъм на дизайнерите е наложителен поради факта, че популярното ни изкуство се развива с неимоверно бързи темпове. Това е причина все повече художници да използват утвърдени образци в шоубизнеса и да стигат до решения, които нямат нищо общо с народната носия. Налице са оригиналничене и формално заимстване на елементи от националния български костюм в резултат на което се получава продукт лишен от колорита, естетиката и българския дух.

Единственият начин да се противопоставим на тези негативни явления е задълбочено да проучим и изследваме националната ни

носия и чак след това да я адаптираме за нуждите на сцената и масмедииите.

I. Обект на дисертационния труд е народната носия и творческото стилово обогатяване на сценичния костюм.

II. Цел на разработката е подробното изучаване на народната носия в отделните области и тяхното развитие.

III. Предмет на изследването е „Претворяването на народната носия е сценичен костюм“

IV. Да се съхрани нашето народно богатство, тъй като процесите на времето грозят неговата забрава. Народния костюм е в тясна връзка ,и формално и цветово с душевността на българина с неговия словесен и музикален фолклор.

Цели, задачи и реализация.

Целта на дисертационния труд е да създадем високо художествен продукт. Елементите и цялостното въздействие на костюма е да бъде създаден на базата на на богатия етнографски материал. Това ще се получи след задълбочено изследване на дадената фолклорна област.

Задачи:

Да изразим по най-категоричен начин идеите и посланията на спектакъла, като не излизаме от рамките на родната носия. Всяка творческа намеса трябва да бъде съобразена с характера и емоционалното въздействие на костюма, което само по себе си да

допълва характера на героя в произведението. Носител на характера е кройката а цветността на емоцията.

В народната ни носия има достатъчно фактически материал, който не е необходимо революционно да бъде променян като, кройка и украса. Задачата на художника е не да бъде съавтор а само да обогати собствената си идея с необятния материал който му предлага народното ни творчество.

Реализация:

В приносите могат да се посочат различните жанрове в които успешно са приложени правилата посочени по горе.

ГЛАВА ПЪРВА

ГОЛОТО ТЯЛО

Костюмът е един вид „опаковка“ на човешкото тяло. Без да навлизаме в подробности е добре да надникнем какво се крие под нея. По този начин ще станат ясни принципите, въз основа на които се е развивала носията през вековете.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА МЪЖКОТО ТЯЛО

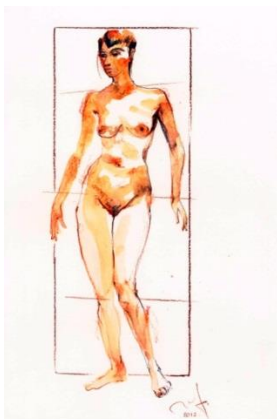

Индивидът е по-едър, с подчертана релефна мускулатура. През отделните епохи на човешката цивилизация идеалът за красота, както и пропорциите се променят в зависимост от естетическите възгледи на обществото. Мъжката фигура е с широк раменен пояс, мощен торс, с подчертани гръдни мускули, тесен таз и мускулести крака и ръце,

които са по-дълги от тези на жената. Вторичните полови белези при мъжа са окосмяване по лицето (мустаци и бради), буйна коса, която след определена възраст в повечето случаи окапва.

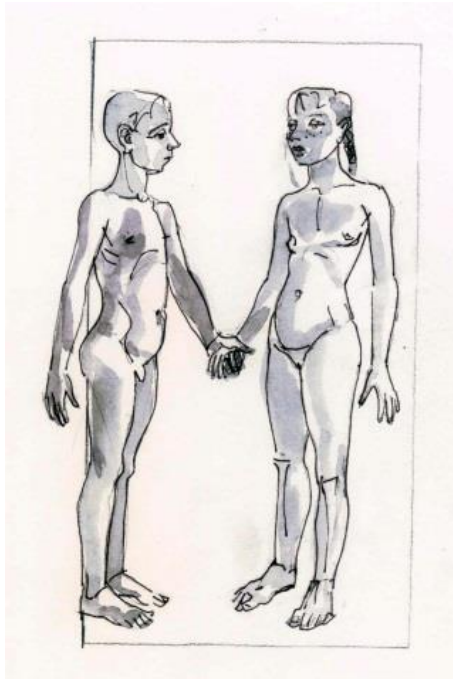
ХАРАКТЕРИСТИКА НА ЖЕНСКОТО ТЯЛО

Фигурата е по-дребна от тази на мъжа с по-деликатна мускулатура, по-широк таз и по-къси крака. Липсва окосмяване на лицето. Кожата е по-фина и нежна. Най-характерна особеност са млечните жлези, разположени върху гръдните мускули, наречени още бюст, гърди, бозки, цици и прочие. Този детайл на фигурата на жената подчинява конструкцията на целия женски тоалет. Народната носия, както и по-съвременният дамски костюм направо са немислими без акцента на тази част от женската фигура. Много малко са епохите, в които женските гърди умишлено се пренебрегват и прикриват. Най-характерното им елиминиране е през Средновековието.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДЕТСКОТО ТЯЛО

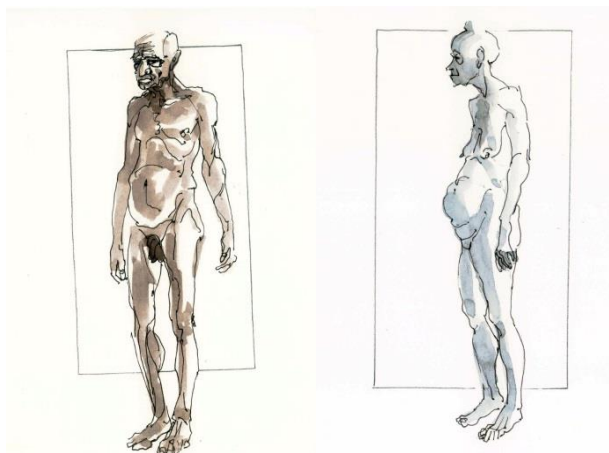
От три до десетгодишна възраст главите на децата са по-големи от тези на възрастните индивиди, а краката са по-къси. Момичетата са по-едри от момчетата. В пубертетната възраст децата стават по-високи, с по-дълги крайници и с още неукрепнала костна и мускулна системи. Появяват се вторичните полови белези - окосмяване при мъжете и жените и оформени гърди при момичетата. Общото впечатление е за още неукрепнала фигура, която е в процес на растеж и развитие.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА СТАРЧЕСКОТО ТЯЛО

Характерна е прегърбената фигура и при двата пола, загуба на мускулна маса и деформация на ставите. Лицевата част също се деформира при загуба на зъбите. Кожата е набръчкана и груба.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ТЯЛО С НАДНОРМЕНО ТЕГЛО

Характерно за хората с наднормено тегло е различната степен на натрупване на мазнини в така наречените мастни депа (седалищни части, талии, кореми и гърди). Тези индивиди трудно се побират в

носията, но въпреки диспропорцията си се чувстват комфортно в нея, защото дрехата е съобразена с промените на човешкото тяло във всички възрасти.

ГЛАВА ВТОРА

БЪЛГАРСКА НАРОДНА НОСИЯ

По време на Българското възраждане, народната носия изцяло характеризира периода на духовен подем на българина. Без да пренебрегваме естествената функция на носията, като удобство, функционалност и жизнена необходимост, ние не можем да отменим цялостната представа, която тя дава за възхода на обществото. Това е така, защото всичко в носията - от материалите до украсата се прави в домашни условия.

Познаването на автентичния костюм (носията) на отделните класи помага за изграждане на сценичния му еквивалент. Ще се спрем на XIX век, от който има най-много запазени източници до наши дни като ктиторски портрети, стенописи и костюми, запазени в автентичен вид.

През възраждането в своя възход са се оформяли отделни класи:

- Чорбаджии
- Бегликчии

- Богати джелепи
- Едри скотовъдци-кехаи
- Абаджи
- Дюлгери и др.

За художника това класово деление, проявяващо се в носията, е много интересно, защото то по най-пряк начин посочва характеристиката на отделния персонаж. Това, че без никаква подготовка зрителят може да различи дюлгерите от чорбаджиите (ако има такива персонажи) помага много на дизайнера да покаже по-категорично характеристиката на героите.

Белодрешковец

Чернодрешковец

Сукманена

Двупрестилчена

МЪЖКА НОСИЯ

ЧОРБАДЖИИТЕ

Носи дънести потури (или шалвари), ушити от лъскава черна чоха, украсени с копринени гайтани. Над ризата той е облечен с къса до кръста антерия от коприна аладжа с маслиненни шарки. Отпред на

ръкавите тя се закопчава с множество яйцевидни петелки, изплетени от копринени конци.

Следва пояс, сив на капки (черни петна). Върху антерията се облича къса салтамарка с гайтани по яката. През лятото хастарът и се прави от червена чоха, прикрепена към полите с тънки бикмета. Зимната салтамарка е била подплатена с кожи, които по яката и отпред са били от самур.

Зимно време е бил обличан до под коленете кюрк, ушит от чоха с широка яка и подплатен с кожи. Местата, които се виждат, са с по-скъпи кожи. Вътре в къщата се е влизало по чорапи.

Когато е пътувал по работа, чорбаджията е обличал върху антерията ачмалия аба. Ръкавите ѝ са се закопчавали само на раменете. Следват кюрк (ямурлук), висок кожен калпак или фес с черна кърпа. При пътуване на кръста слагал кожен силах, в който са набучени два пицова, голям нож с костени дръжки, чибук. Отляво виси рог за барут със сачми, или метална барутница. С чорбаджията вървят ясакчии (телохранители). Потурите им са от син шаяк с много гайтани и дъната им са по-долу от коленете. Опасани са с червени пояси с кожен силах.

ЖЕНСКА НОСИЯ

Женската носия показва социалното положение на фамилията. Тя е един вид показател за състоятелността на семейството. Накитите, пафтите и украсата са неговият материален израз.

Основната женска дреха е сукманът, който е изпълнен от фин домашен шаяк, отворен на гърдите, без ръкави. По полите и пазвите сукманите са били украсени с орнаменти на цветя и пъпки, или комбинации на геометрични фигури и стилизирани природни обекти. Тези украси (*кенета*) са изцяло изработвани от коприна и много рядко от друг материал. Преобладават главно жълтите и червените цветове. По полите и пазвите кенетата са били зашивани на два сантиметра от ръбовете на плата. На гърдите са поставяни бели нагръдници, ушити от коприна. Нагръдките са бали обточени с копринени кенета. *Ръкавниците* при младите жени са били от копринено платно с широки долни краища, обточени с кене.

Върху сукмана, на кръста, са препасвали пафти от сребро, често позлатени. Коланът бил обшит със сърма. Като горна дреха служила салтамарката, която била ушита от тъмнозелена чоха. Около яката има украса от копринено кене, пришито със сърма. Салтамарката е обшита с лисича кожа за украса.

Обута е в леки обувки, шарени домашно изплетени чорапи. Шарките на глезените често са на цветя. На главата носи кърпа (*шамия*), краищата на която са обточени със *заръфлъци*. На ушите висят обици (*мингуши*), които имат много общо със старите тракийски накити. Такава е била носията на богатите семейства, възрастните жени и младите булки. Замомелите се девойки винаги носят китка, втъкната над лявото ухо. Булките носят наниз от пендари, махмудии и стари грошове, турски, еврейски и други монети.

С възрастта жената постепенно намалявала цветовете. Украшенията на носията също са по-изчистени, а салтамарката е заменена с широк

контош, който стига да краката, за да се превърне в съвременен *бонжур*.

Бедните жени носят същото облекло като богатите само ,че с по-формална украса.

МЪЖКА БЕЛОДРЕШНА НОСИЯ И ЖЕНСКА ДВУПРЕСТИЛЧЕНА НОСИЯ

След Освобождението индустриализирането в България се забавя. Народът изработва носиите си в домашни условия. Контактите със Запада не могат да наложат новите европейски моди, защото

материалната култура, и в частност традиционната носия е един особено консервативен дял от народния бит.

Промените, на които е подложена носията, се дължат на редица специфични фактори, характерни само за българското общество. По този начин в носията са се запазили високите художествени качества, които са плод на дълго търсене, подобрене и развитие, осъществявано чрез поколенията в средата на семейството и селището, като всеки ушит народен костюм достига до състояние на неповторима художествена завършеност.

С настъпване на новите условия за живот се получават промени в облеклото. Най-строгият тип мъжко облекло е запазен в западната и средната част на Северна България. Мъжката носия е ушита от бял шаяк. Мъжете от ниско потекло носят пояс от вълнена тъкан и гащи (*беневреци*), които са плътно прилепнали по краката, или с *дзиври*, които представляват два отделни крачола, хванати с връзки за пояса. Долната дреха при мъжете е риза (кошуля) с туникообразна кройка, с дължина над коленете, ръкавите са с маншети за младите и без маншети за старите мъже. Украсата е взема по околооогърлието и ръкавите. Вълненият пояс е с ширина 20-30 сантиметра и дължина от два и половина до четири метра, черен, тъмночервен или син. През зимата на главата си носи калпак, издърпан нагоре, за да не се събира вода, а през лятото – сламена шапка, под която има памучна кърпа да попива потта.

Най-старият тип женско облекло е тъй наречената двупрестилчена носия. Тя е разпространена в цяла Северна България. Тези дрехи имат сходство с румънските носии, които от своя страна изпитват славянско влияние, тъй като Румъния е оградена от славянски държави. В носиите преобладава белия цвят, откъдето идва и названието ѝ. Мъжката белодрешна носия се различава от чернодрешната като кройка и отделни елементи, от които е съставена.

Дамската носия се нарича двупрестилчена, защото представлява две престилки, препасани върху ризата. Задната престилка се нарича *набръчник* или *завеска*. Тази носия е удобна за работа на полето през топлите месеци на годината поради лекотата на материалите, с които

е изпълнена. Обикновено набръчникът е по-къс от предната престилка, ризата стига до глезените може да бъде и плисиран. Чорапите са вълнени, богато украсени. Краката са обути с цървули.

Горната дреха за двата пола е ямурлук, *кебе*, *апанджак*, предназначена за влажно и студено време. Дрехата е една за цялото семейство. Употребява се от онзи, който има най-голяма нужда от нея. Направена е от козинява или вълнена тъкан, много добре затепана, без ръкави във вид на пелерина с качулка. В Източна България се среща и с ръкави.

МЪЖКА ЧЕРНОДРЕШНА НОСИЯ.

СУКМАНЕНА И САЯНА ЖЕНСКА НОСИЯ

Наименованието на носията идва от цвета на материалите, от които е изпълнена. Саяният тип се простира в южните области на България по долината на река Марица, склоновете на Родопите, Пиринския край и на запад от град Кюстендил. Под външното разнообразие остава ризата до края на XIX и началото на XX век. Тя е от коноп, както е била по времето на Първата и Втората българска държава. Ризата е светлото петно в носията. В Средновековието е превърната (при болярския костюм) в луксозна дреха с богато извезани орнаменти от цветна коприна и злато. Кройката претърпява малко промени - прикачени прави ръкави. Нейната форма се получава не чрез

разкрояване, а като се употребява правия плат, към който се прикрепят клинове от кръста надолу. В някои от украсите на ризите се забелязват елементи от Ренесанса, което е признак на ранно зараждащата се в България ренесансова култура (още преди настъпването ѝ на Запад). Тези елементи просъществуват до XX век. Общата съставка на всички видове женски костюми е *престилката*. Тя идва от славянския костюм. Престилката има чисто функционално значение, но с времето се е обособила като декоративен елемент.

При чернодрешната мъжка носия е увеличен обемът на силуета от кръста надолу. Дължините на горните дрехи са намалени. Горната дреха се нарича салтамарка, богато украсена с гайтани. Поясът е широк и е най-яркото петно в носията, като достига ширина до 50 сантиметра и дължина 4-5 метра. На главата си носи калпак с цилиндрична форма от овча кожа. В различните региони калпакът е с различна височина.

Мома и чорбаджия от Копривщица

Мома: Костюмът се носи от мома на възраст за женене. Състои се от памучна риза с ръкави и пазва от коприна и сукман и къса до кръста дреха, наречена салтамарка.

Ризата е с вертикален разрез 45см., ръкавите и пазвите са обточени с шита дантела, ръчно работени с тънки бели и сини копринени конци, наречени кене. Сукман от тъмен син цвят домашно тъкан плат, по кройка е подобен на многоклинестите сукмани. Полата и пазвите са обточени с разноцветни гайтани и вземат от растителни мотиви. Върху ръкавите на ризата от лакътя до китките на ръцете са поставени

полукопринени платна, ивици, разноцветни по вътък. Салтамарката е тъмночервено сукно, обточено по предниците и по яката със силно надиплена ивица плат. Косите отзад са сплетени на две плитки. Забраждането става с червена памучна кърпа, спусната ниско над челото и покриваща ушите, двата ѝ противоположни края са вързани горе. Към костюма принадлежат и металическите накити – палметовидни пафти, сребърни гривни и гerdани. Обуват се бели вълнени чорапи с вплетени над глезените растителни мотиви, изпълнени с бели, червени вълнени конци и терлици от червен вълнен плат.

Чорбаджия: Костюмът е носен предимно от заможни по-възрастни мъже. Състои се от риза от тъмно памучно платно, широки гащи шалвари, горни дрехи-елек и антерия, както и връхна, подплатена отвътре с кожа дреха – салтамарка. Ризата има туникообразна кройка, пазвеният отвор е дълъг 40см. , обърната навън тясна яка и ръкавите отдолу са обримчени с бели копринени конци. Върху ризата се облича елек от фабричен полукопринен цвят, напъстрен по вътъка с жълти и червени ивици. Закопчан е по средата на гърдите с черни гайтанени копчета. Над елека се носи отворена отпред антерия от същия фабричен плат, с ръкави дълги до китките на ръцете и разтворени долу. Предниците на антерията се замятат само в долната част и са обточени с черен копринен гайтан и гайтанени копчета.

Широките дълги от кръста до под колената шалвари от тъмно сукно, предимно синьо, са скроени от 6 прави плата.

По шевовете са обточени с черен копринен гайтан.

Салтамарката е от тъмносино сукно, по вътрешната страна е подплатена с агнешка кожа, а по предниците с кафяви самурени кожи. Ръкавите, шевовете, както и алтиците в подмишничната област са украсени от копринен гайтан. Калпак-черен астраганен с нагънато навътре дъно. Възрастните мъже са обували бели вълнени чорапи и плитки черни обувки.

ЖЕНСКА УКРАСА ЗА ГЛАВА

Жените носят дълги коси, сплетени в плитки и сложни прически. Косичникът (косатник) представлява сложна украса за глава, чиито допълнителни прибавки засилват красотата на дългата коса. Изработен е от платно или конци, богато украсен от нанизи от мъниста, охлюви, монети, зърна и везба. Дължината на такъв косатник, който започва от малка шапчица или венец на главата, стига до глезените. Вчесването е „на път” в средата на главата.

Накити - нагръдници с нашити монети, украса за глава, за врата и ръцете.

Представяват:

Тепелък – украса за върха на главата

Игла за коса

Трепка – трепереща и звънтяща игла

Прочелник

Обици

Подбрадник

Светице – наниз от мъниста или монети

Шевици - везани върху тънко ленено домашно платно, от което е ушита цялата риза (пъшкулка) с туникообразна форма, дълги до китката широкоотворени долу ръкави, изпълнена е с копринени конци, ръчно предени. Приложени са главно плосък бод, кръстат бод и за някои дребни елементи верижен бод. Везбената украса по долния край на ръкавите на женската риза се явява главно в две разновидности, плътна ивица или ред от отделни елементи (орнаменти). Колоритът на везмото не е много богат, застъпени са главно оливено зелени, бежови, кафяви, тъмно виолетови, светлосини и тъмни цветове, които са меки и преливат в спокойна хармония.

Невестинска забрадка – дълга ивичова кърпа, широко разпространена в източните области на страната. Забрадката представлява челна част и два края, наричани превезки. Челото е от сбита , корава, ленена тъкан и копринен втък. Орнаментите са геометрични с предимство на ромбична фигура. Челото е с размери 20-30см. Към двата тесни края на челото са пришити две широки ивици 15см. и дълги 60см., наричани превезки. Те са от бяло ленено платно с тесни ивици от жълта коприна и от редове и втъкани с червено-кафяви, сини и черни памучни и копринени конци. Краищата на превезките завършват с широка ивица от втъкани с черно-кафяво памучна прежда.

Спирам се подробно на детайлите, за да стане ясно какво е нужно за изработването на сценичен костюм. Тъй като за целта, за която е създаден, той трябва да е максимално олекотен и тъкането да бъде по-различно от домашно тъканото платно, т. е. тук не се спазва технологията на оригиналното вземо. Въпреки съвременните електронни средства, с които си служат сценографите - имам предвид видеостени, притежаващи възможност да се покаже и най-дребният детайл - публиката възприема въздействието на костюма в големи далечини. Затова сме задължени да използваме не само етнографска точност, но и всички средства на художника да засилим идеите на спектакъла, като метафори, хиперболи и всички останали похвати. Същото важи за останалите елементи, като чорапите, престилките, украсата по връхните дрехи.

Тъкани престилки - тъканта носи характерните белези на северните склонове на Средна Стара планина. Със същата тъкан се правят и сукманените и двупрестилчените носии. Тя е от вида на изрязаните

тъкани с памучна рядко вдяната основа и въжен пъстроцветен силно набит вътък, но с орнаментика, получена чрез техника бране и отчасти късане. Чрез дебелината на вътрешните нишки и приложената техника бране, дребните геометрични орнаменти придобиват значителна плътност, която подсилва художествения ефект на цялата тъкан. Декорацията е разположена по ивици към вътъка, които се спускат отвесно по запасаната престилка. Тя е два пласта с хоризонтален съединителен шев, обримчена по ръбовете със дебели вълнени прежди.

ЖЕНСКИ ЧОРАП

Чорапът е изплетен с дебели, вълнени, ръчно предени прежди, разноцветни, изпълнен е с пет игли, водени по вътрешната страна на плетивото. При необходимост да се изплете елемент в съответния цвят на орнаментите са изваждани от тях бримки по лицевата страна. В околоръстни ивици са вплетени еднакви по съдържание растителни орнаменти. Разтворен цвят на двустръко клонче. Багрите -предимно розово-червена, бяло-синя, жълто-зелена се отличават с яснота и дори яркост, която се подчертава и подсилва от черния фон на плетивото. Художественият ефект на декорацията се увеличава от ритмичната смяна на багрите.

Коланът има за основа двойна ивица от черен вълнен плат, еднакъв с плата на сукмана на костюма. Орнаментиката е везана с разноцветни вълнени прежди и е напълно еднаква по съдържание и по рисунък и колорит с украсата на чорапите.

Еднаквостта на орнаментиката на чорапите и колана почти по всички художествени показатели убеждава в цялостното художествено оформяне на костюмите, по които декорацията често се явява едно от най-ярките и устойчиви звена. В случая има дори пълно повторение. Еднаквата орнаментика по плетивото и везмото свидетелства за въздействието в художествено отношение на текстилните произведения, украсявани с различна по изпълнение техника.

Поясът е от дебела памучна основа с гъсто набит вълнен вътък. Средата на пояса е с разноцветни предимно червено-черни, жълти и бели черти и ивици, а двата края са с ярка цветна декорация от вътъкани геометрични орнаменти, изработени с вълнени и копринени конци. Орнаментиката по краищата на пояса е изпълнена с приложение на една от разновидностите на килимената техника, поясът е двойно прегънат като орнаментиката е разположена по горната представителна половина. Краищата се спускат отзад успоредно на опашките на сукмана и образуват с тях обща декорация по задната страна на костюма, която се уравнива от декорацията по престилката. Поясите се запасват само от омъжени жени. Те са свързани както с везаните сукмани, така и със сукманите с висока апликация по полите, широко разпространени в Старозагорското поле.

Подробното описание на везбената и фъкана украса се налага, за да мога да обясня, че с нейната символика, колорит и изпълнение тя като елементи би била напълно достатъчна за изграждането на сценични костюми. Например костюмите за балета „Нестинарка“.

В този случай сме залагали преди всичко на драмата. Костюмът не е необходимо да се налага с пъстротата и цветността. Напълно излишно е публиката при вдигане на завесата да ахва пред красотата и пищността на костюмите, даже това би попречило на режисьорското решение на спектакъла. В случая сценичният костюм би трябвало да се възприема от публиката като естествено допълнение на тялото. Шевиците и багрите по почти белите дрехи трябва да носят дискретна информация, без тя да се налага и пречи. Само специалисти в тази област биха разгадали посланието.

ГЛАВА ТРЕТА

ПРИНОСИ

В три основни театрални жанра като комедия, трагедия и балет можем да разгледаме как народната носия помага за въздействието на отделните персонажи в спектакъла. На театралната постановка най-често имаме подробно описание на фолклорната област, в която се развива действието. Художникът на постановката естествено не е задължен да спазва стриктно авторските предписания. При изграждането на отделните компоненти дизайнерът трябва да се съобразява с идеите на авторите на спектакъла, които участват в създаването му (режисьор, художник, хореограф, балетмайстор и др.). Следвайки този ред на мисли не смятам, че е грешка постановчиците да спазват изцяло предписанията

на драматурга, стига това да не пречи на техните виждания при реализирането на спектакъла. „Албена“

В случая с „Албена“ на Йордан Йовков, който предлагам да разгледаме по-подробно, действието се развива в Добруджа

и не се налага радикална промяна на мястото на действието. Авторските идеи, обобщени в едно изречение, са: *„Хубавата ябълка свинята я изяжда“*. Идеалът за красота (Албена) става жертва на местните нрави, предразсъдъци и непреодолимите желаниа от страна на своите съселяни. За носията в Добруджа е характерна ярката цветност на сукманите, които са резултат от проникване на женската носия от югоизточните области на страната. Конкретно в случая, в почти целия спектакъл героинята е облечена с ярка оранжева носия, жълта забрадка и престилка, лишена от прекалена украса. Целта е по времето, когато всички са влюбени в нея тя да блести като пламък или слънчев лъч на фона на останалите персонажи. Жизнената, горещата Албена изпъква пред образа на кляукарката, който е олицетворение на грозотата, на съпруга ѝ Куцар и всички останали сиви персонажи около нея. Без да изпадам в подробности, или буквално преразказване на пиесата ще се спра на финала, където героинята е обвинена в убийство и напуска селото. Там тя е облечена в тъмна, почти черна носия, с бяла забрадка, която я превръща в един недостижим идеал, оставил живи „нещастните“ си почитатели, които не разбират какво всъщност са сторили с малкото и крехко нещо, наречено красота, нещо достъпно само за тези, които имат сетива да го видят и чувства да го усетят. При тази висша трагедия въздействието на цветовете и украсите на дрехите трябва да

бъдат много дискретни и с мярка, за да насочат зрителя в желаната посока за размисъл и съпреживяване на драмата.

1.

2.

1. Костюм за драматична пиеса „Албена“

2. Костюм: „ Куцар“

При може би най-популярната приказка за Хитър Петър важат точно обратните принципи и похвати, с които се изгражда един сценичен костюм в пиеси като „Албена“. Тук е необходимо, даже задължително, да се пренебрегнат отделните фолклорни области и на преден план да се изведат националните характеристики на героите като: турци, цигани, арнаути и т.н. Героят е легенда. Той самият въплъщава качествата на повечето българи, или такива, каквито те желаят да бъдат в една враждебна среда. Компилацията от елементи, принадлежащи към различни фолклорни области помага да се

извлекат комичните елементи от характера на българина. Например дебелият ханджийка е облечена в двупристилна носия, която много лесно с подсилване на някои детайли може да заприлича на затлъстяла кокошка. Кметът също може да бъде облечен в чисто белодрешна носия с вече появяващите се градски елементи и светла тоналност, спокойно може да привлече вниманието ни като олицетворение на глупостта, облечена в светли одежди.

Главният герой е трудно да бъде определен от която и да е фолклорна област поради простата причина, че крпките по него са повече от основните части на костюма му. В случая те са се превърнали в основна дреха. Така облечен Хитър Петър не предизвиква съжаление, той възбужда по-скоро смях. От друга страна крпките издават неговата находчивост и фантазия. При него облеклото е неделима част от характеристиката на героя. Например в силуета на малкия човек на Чарли Чаплин можем да познаем скитника само по общата форма. Разликата между малкия човек на Чарли Чаплин и Хитър Петър е, че българинът винаги е облечен по различен начин. Този негов вид винаги предизвиква смях, който впоследствие ни кара да се чувстваме малко неловко.

„Нестинарка”

Постановката е изпълнена в стила на класическия балет. Костюмът е изчистен до крайност с цел да покаже красотата на човешкото тяло.

За целта украсата е сведена до минимум, цветността - също.

Постановката въздейства по-скоро графично, като черно-бяла. Всичко това се подчинява на замисъла да се даде по-голяма възможност на художественото осветление и останалите сценични ефекти да

подсилат въздействието на балета. В случая става дума за любовна трагедия, която ако трябва да бъде разказана с едно изречение, то ще бъде: „*Да изгориш от любов*“. В този род спектакли можем да останем верни на една по-голяма точност по отношение на стилистиката на елементите и да ги адресираме към конкретна фолклорна област. При показаните скици са използвани елементи от двупристилна носия, което се прави не само заради цвета на дрехите, но и характера на кройките, които дават пълна свобода на действие на балетистите.

Фолклорни ансамбли

Понятието „художествена самодейност“, толкова популярно и любимо преди тридесетина години за добро или за лошо премина вече в историята. Дейността на танцовите състави е претърпяла своето развитие и в наши дни няма да е погрешно ако говорим по-скоро за музикален театър, отколкото за общински или държавни фолклорни ансамбли.

Преди години известният наш режисьор Иван Добчев в една своя статия направи опит да пророкува развитието на българския театър в обозримо бъдеще. В нея той твърдеше, че театърът в България ще се развива в две насоки: камерни театрални формации, които ще събират най-много до 300 души публика от познавачи и горещи почитатели, влюбени в това изкуство или масови театрални формации, които ще привлекат над 2000 зрители.

Струва ми се, че точно такива масови форми, за които говори Добчев са съвременните ансамбли. В техните представления можем да

видим всички елементи, характерни за музикалния театър. За мое съжаление във въпросната статия Иван Добчев не обърна внимание на производството на мултимедиите, които задоволяват естетическите нужди на най-голям брой почитатели. Производството на продукти, предназначени за телевизията с лекота следват вече утвърдени образци с единствената цел – печалбата. Ако в една постановка на държавен, общински или частен ансамбъл са вложени усилията на десетки специалисти (високо образовани и добре подготвени), то в най-масовите форми, без да обиждам авторите, които също си разбират от работата, пътят към публиката е много по-пряк и директен. Не случайно се спирам на анатомията на човешкото тяло. От него народният гений е взел най-доброто и го е съобразил с нашия бит, религия и култура. При изграждането на един сценичен костюм всичко е разрешено. Да! Но тази свобода ни задължава да създаваме високохудожествен продукт, който си е само наш български, без да пренебрегваме постиженията на Ориента или на който и да е друг етнос. Просто богатството на първоизточника при нас е толкова голямо, че е проява на лош вкус и невежество като си позволяваме да го смесваме с лекота с други успешни образци, та били те много модерни и търсени в момента.

Правейки сценичните костюми е недопустимо да се намесваме в ДНК-то на българската носия. За да се запази духът на носията, най-добре е да се доверим на нейната кройка. При жените носията представлява два равностранни триъгълника, обърнати с върховете си към кръста на фигурата. Основен елемент в носията е ризата, която има украса по нагръдника, ръкавите и яката. Разликата между мъжката и женската носия е, че отдолу мъжката е затворена, а

женската – отворена. По този начин ние не можем никога да объркаме двете носии. Въпреки че дрехите на отделните възрастови групи имат различни характеристики по отношение на украсата и колорита, те си остават дамски или мъжки, независимо дали са предназначени за делник или за празник. При простичкото решение на носията за художника е лесно да я натовари с идеите на спектакъла, който създава.

Тъканите и материалите на народната носия се заместват с технологично олекотени такива, които ще предоставят необходимото удобство, например при един танцов спектакъл. Трудно и невъзможно е да си представим балерините, ако спектакълът е изграден като класическо балетно изпълнение.

Проектиране и изпълнение на костюм

за драматична театрална пиеса

За подобен род спектакъл костюмът коренно се различава от носията предназначена за танцов състав например.

Изискванията при театралната пиеса са:

- Задълбочено проучване на фолклорната област
- Носиите да са съобразени с възрастовата и социалната характеристика на героите (аргати, чорбаджии и т.н.)
- Цветовата гама да е подчинена преди всичко на идеите на театралното произведение. Ансамбъла от носии на героите да внушава настроение съобразено със съответната сцена.

- Героите на пиесата да са облечени в облекла, които публиката приема като нещо естествено без дори да забелязва разликите с днешните костюми. По този начин на преден план ще излязат личностните характеристики на отделните герои. Носиите само ще допълват и ще подчертават качествата на главните и второстепенните действащи лица. Ако съществуват сцени като сватби, празници и други, то тяхното емоционално въздействие влияе върху развитието на действието в цялата пиеса.

Това може да се случи в постановка на танцов състав на някой ансамбъл, но не и в драматична пиеса, чието действие се развива в точно определено селище, фолклорна област или среда. При създаване на сценични костюми за танцов състав, в чиято постановка и сценарий липсва повествование, задачата на художника е значително по-лесна. Когато разказът е простицък и свързан предимно с народен празник, основното усилие ще бъде насочено към емоционалното въздействие на носиите. В тези случаи са допустими хиперболите, метафори и символи. Те ще се проявят в допълнителната украса особено в моминските дрехи. Чувал съм да казват, че такива селски носии не се виждали по улиците. Това може да се възприеме като положително качество на сценичния костюм - той се създава за сцената, а не за ежедневна употреба.

Ако си представим един добре организиран селски празник, като Трифон Зарезан например, много хора биха реагирали, че на селския площад празникът напомня повече на маскарад, но това не е точно така. Украсите на народните носии са допълнени с лозници, бъклицы и други елементи и аксесоари, свързани пряко със събитието

зарязването на лозята. На лице е единство между облекло и традиция.

КУКЕРИ

Езически обичай, провеждащ се през пролетта. Целта е чрез маскирани участници да се прогонват злите сили. Персонажите са изключително интересни, защото се подготвят всяка година, поради което те винаги са различни. Ритуалите напомнят нещо като площаден театър. Нещо като комедия Дел Арте и карнавал. Героите са взети от бита с постоянните си занимания като оране и други дейности, свързани с ежедневието на българите.

Освен емблематичните персонажи на даскала, кмета и попа в някои краища се разиграват сценки като сватба, мечкари, камилари и други. Забавните гротескни фигури имат за цел да прогонят злото. Основно кукерите, които танцуват ритуални танци, карат чановете и хлопките да звънят заглушително и така пргонват злите духове.

В същото време, докато това се извършва, вървят забавните сценки от бита, които имат за цел да забавляват публиката. Неповторимият спектакъл и народен празник се получава от това, че всички костюми, маски и аксесоари се правят за съответното събитие, което подсилва ритуала, подчинен на прогонването на злото. Съществува съревнование между участниците, което не е по предварителен план и така се получава свободата и жизнеността на този празник.

Справки за научните публикации по темата на дисертационния труд.

Предстои модно ревю на студенти от АМТИИ в Етнографския музей

Източник: News.Plovdiv24.bg

11:21 / 27.03.2015

Отпечатай Изпрати

Днес, 27 март, от 18.30 часа в Етнографския музей в Пловдив студенти от специалността "Костюм и мода" на Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство представят модно ревю на съвременни тоалети, вдъхновени от народната традиция.

В ревюто студентите са и дизайнери, и манекени на своите дрехи. Моделите обединяват уникалната народна традиция и модерните течения в света на модата.

Продукцията ще се представи в рамките на провеждащата се в Етнографския музей научна конференция "Визуалната антропология и музеят".

